

*Харитонов Євген Олегович,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛІСТИКИ

Пандемія цього року стала одним з найбільших викликів Часу XXI ст., торкнувшись, практично, усіх аспектів буття людству.

Як вважають деякі західні економісти, результатом пандемії може бути кардинальна зміна тенденцій розвитку світу, зокрема, послаблення інтеграційних процесів та посилення позицій «націоналістів». Якщо наприкінці лютого інвестори вважали, що спалах захворювання зачепить тільки економіку Китаю, то наразі кордони закриті, скорочується міжнародна торгівля, падає фондовий ринок. Нинішня криза показує, які ризики містить міжнародна інтеграція, і є чинником «законних національних обмежень» глобальної торгівлі та потоків людей. Зазначені обмеження роблять економіку країн національною, а політику – націоналістичною.

Хоча заборони ввели тимчасово, для боротьби з пандемією, але припускається, що криза, до якої призвело поширення коронавірусу, буде довгостроковою. Вона перериває міжнародні ланцюжки постачань і додає популярності політикам, які виступають проти мігрантів. Це послаблює глобалізацію. Епідемія показала, що під час кризи не завжди можна розраховувати на своїх сусідів і союзників. Це зміцнює впевненість у своїй правоті тих, хто вірить в сильний уряд і пріоритет суспільних потреб над свободою особистості та національних інтересів над міжнародним співробітництвом. Після пандемії прихильникам глобалізації доведеться довго пояснювати іншим, чому вона важлива [1].

Ситуація, що склалася, зумовлює проблему коригування концепції регулювання цивільних відносин в умовах інтеграційних процесів, які супроводжуються колізією публічного та приватного підходів.

Власне, така проблема існувала й раніше. Але у контексті звичайного буття Співтовариства переважала тенденція надання значної свободи дій учасникам цивільних відносин та суду. Як зазначав Я. Смітс, «питання створення Європейського цивільного кодексу є більше політичним, ніж юридичним.... в національних системах від правового позитивізму переважно відмовились». Навіть у Нідерландах, де із набранням чинності новим Цивільним кодексом у 1992 р. можна було очікувати чіткого закріплення ухвалених норм, суддям надається така свобода дій, що ці суди дійсно

формують право. Формування європейського приватного права шляхом нав'язування не відповідає правовому духу часу (Zeitgeist). Таке нав'язування є наслідком віри в централізовану політичну владу: ідея про те, що Європейський Союз може створити єдине право, яке характеризується правовою визначеністю та передбачуваністю, тільки шляхом запровадження однакового тексту, це спрощене твердження, сформоване прихильниками позитивізму за часів наполеонівської епохи. На думку П. Леграна, «розробка єдиних норм не призводить до формування єдиного права. Право ... є набагато більшим, ніж просто формальне тлумачення Європейського цивільного кодексу на засадах встановлених ним, а не відповідно до положень національного права, як це зазвичай передбачено у міжнародних договорах» [2, с. 219]. Звідси випливає той висновок, що перевага має надаватися не позитивістському підходу, а визначенню загальних засад впорядкування цивільних відносин, торгового обігу в ЄС тощо, методологічним підґрунтям чого мають слугувати Draft Common Frame of Reference (DCFR) – «Принципи, Дефініції і Модельних Правил Європейського приватного права» – науковий «Проект загальної довідкової схеми». Їх завдання полягає у забезпеченні підґрунтя вдосконалення концепту приватного права відповідно до базових цінностей європейської цивілізації, які мають враховуватися усіма європейськими країнами при визначенні характеру розвитку в них сучасного приватного права.

Однак умови пандемії змушують держави вдаватися до використання засобів публічного примусу, оскільки для того щоб стримати будь-який інфекційний патоген, а особливо такий заразний, як Covid-19, потрібні агресивні дії. Захисні заходи, подібні до закриття підприємств або соціального дистанціювання, ефективні лише тоді, коли вони поєднуються зі строгими, систематичними зусиллями, що дозволяють випередити поширення хвороби. Скажімо, у Сінгапурі, Південній Кореї та інших країнах, які зупинили поширення коронавірусу, успіх забезпечили безкомпромісні підходи, зокрема масове тестування, відстеження контактів і вибірковий карантин, чого, наприклад, США не зробили. Завдяки вжитим у Сінгапурі зусиллям, поширення інфекції було зупинене, лікарні не зіткнулися з потужним напливом нових пацієнтів, і усього три людини померли від цієї хвороби. Видима ефективність публічно-правових засобів вирішення проблем слугують потужним стимулом для схиляння шальки терезів на користь позитивістського підходу до регулювання цивільних відносин: прийняття нових законодавчих актів, доповнення Цивільного кодексу усе новими і новими нормами.

Разом із тим, оцінюючи успіхи у припиненні поширення вірусу шляхом запровадження жорстких обмежень, експерти звертають увагу на те, що часткове обмеження прав громадян, розширення повноважень правоохоронних

органів триватиме довго, до цього звикнуть і влада, і люди. Держава більше домінуватиме, визначатиме моделі поведінки. Після подолання пандемії влада може й надалі використовувати ці інструменти. Так Китай уже проводить таку політику. У стримуванні темпів поширення вірусу там застосовували електронне спостереження, розпізнавання облич, визначення місцеперебування людей, контенту, яким вони ділилися. Ліберальні країни можуть іти тим самим шляхом – розробляти програми відстежування людей, їхніх контактів і отримувати несанкціонований доступ до персональних даних – не лише листувань і камер стеження, а й особистих біометричних.

Відтак виникає проблема допустимості обмеження прав людини (приватної особи), котра розглядається тут у контексті колізії приватного та публічного інтересів, а у практичному сенсі виглядає як визначення алгоритму дій влади, спрямованих на запобігання поширенню епідемії.

Тут здається слушною позиція О. Костенка, згідно якій постанови Кабінету Міністрів щодо заходів по забезпеченню епідеміологічної безпеки (зокрема, адміністративними засобами) є припустимим способом регулювання суспільних відносин, але за умови, що ці урядові постанови відповідають Законам природного права.

У свою чергу, забезпечення такої відповідності може мати підґрунтям норми Конституції та Цивільного кодексу. Відтак одним з головних завдань оновлення/удосконалення (рекодифікації) цивільного законодавства має стати визначення приватно – правового статусу людини, котрий відповідав би європейським стандартам у цій галузі. На жаль, норми Цивільного кодексу у цій галузі виглядають морально застарілими і несуть на собі відбиток пострадянського підходу. Тому їх удосконаленню, у процесі ре кодифікації, уваги має приділятися більше, ніж удосконаленню будь-яких інших цивільних відносин. Це доцільно було б зробити шляхом вміщення у Цивільному кодексі після книги Першої «Загальні положення» книги Другої «Людина як приватна особа».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алла Кошляк, Євген Спірін. Світ після пандемії: глобалізація слабшає, націоналісти зміцнюють позиції. URL: https://thebabel.com.ua/texts/40815-svit-pislya-pandemiji-globalizaciya-slabshaye-nacionalisti-zmicnyuyut-poziciji-perekazuyemo-stattyu-foreign-policy?utm_source=page&utm_medium=publication

2. Смітс Я. Європейське приватне право як змішана правова система. Європейське право. № 2-4/2012. С. 219.

3. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code

and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I-VI. Munich, 2009.

4. Хезелтайн В. Чому США програють війну з Covid-19. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/karantin-koronavirus-shcho-ne-tak-roblyat-ssha-ostanni-novini-50079723.html>

5. Анатолій Амелін. «Влада сильніше контролюватиме народ, прикриваючись його безпекою». URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_vlada-silnishe-kontrolyuvatime-narod-prikrivayuchis-jogo-bezpekoyu/958662?utm_source=gravitec&utm_medium=push&utm_campaign=

6. Костенко О. Природно-правова оцінка заходів по забезпеченню епідеміологічної безпеки, встановлених Кабінетом Міністрів України. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1558312054320753&id=100004259206425&mdu=2Fshareddialog.php%3Ffs%3D8%26fr%3D%252Fhome%252F%26m%3Dmessage%26sid%3D1558312054320753%26u%3Dhttps%253A%252F%252Fm.facebook.com%252Fstory.php%253Fstory_fbid%253D1558312054320753%2526id%253D100004259206425%26internal_preview_image_id%26referrer%3Dfeed_story_share_as_message&mdf=1

Харитоновна Олена Іванівна,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри інтелектуальної
власності та корпоративного права Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ДЕЩО ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКІВ OFF-LABEL (ПОЗА ІНСТРУКЦІЄЮ) ТА COMPASSIONATE USE (З МІРКУВАНЬ ГУМАННОСТІ), COVID-19, НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Пандемія COVID-19, що шириться світом, загострила низку проблем, що існували у сфері забезпечення прав інтелектуальної власності на лікарські препарати, з одного боку, і забезпеченні прав людини на охорону життя і здоров'я, з іншого. Ці проблеми не є новими, оскільки права інтелектуальної власності, з одного боку, є важливим стимулом для розробки нових продуктів у сфері охорони здоров'я та водночас, є чинником серйозних суперечок між Світовою організацією торгівлі (СОТ) та Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). Зокрема, ВООЗ висловлює побоювання в тому, що патентний захист нових лікарських препаратів за відсутності механізму контролю над цінами може стати чинником подорожчання цих ліків. Як зазначають на сторінках The Guardian дослідник Університетського медичного центру Гронінгена Еллен 'т Гоен і координатор проекту AccessIBSA Ачал Прабхала,